

Original article

Türkiye Ortaokul Sosyal Bilgiler ve Azerbaycan Hayat Bilgisi Programlarının Karşılaştırılması

Comparison of Türkiye Secondary School Social Studies and Azerbaijan Secondary School Life Studies Programs

İlhan Turan ^{a,*} & Günay Kabaoğlu ^b

^aTurkish and Social Sciences Education, Recep Tayyip Erdoğan University, Rize, Türkiye

^bTurkish and Social Sciences Education, Postgraduate Education, Recep Tayyip Erdoğan University, Rize, Türkiye

Özet

Bu araştırmanın amacı, Türkiye 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile Azerbaycan'da okutulan Hayat Bilgisi Öğretim Programının karşılaştırılmasıdır. Bu çalışmada nitel yöntemlerden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın veri toplama aracı olarak, Türkiye Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile Azerbaycan Hayat Bilgisi Öğretim Programları ve öğretmen kılavuzları kullanılmıştır. Araştırmada yatay karşılaştırma tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmanın sonucunda; Her iki ülkenin programlarında, değerler ve beceriler açısından benzerlikler göze çarparken, kazanımlar ve yetkinlikler bakımından farklılıklar belirlenmiştir. Türkiye Sosyal Bilgiler Öğretim programı (2018) ile Azerbaycan Hayat Bilgisi Öğretim Programı (2013) amaçlar açısından da önemli benzerlikler göstermektedir. Azerbaycan Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nda yer alan "zararlı alışkanlıklar ile mücadele" amacının, Türkiye Sosyal Bilgiler programı'nda karşılığı bulunamamış ve farklılık oluşturduğu anlaşılmıştır. Programların karşılaştırılması sonucunda Azerbaycan hayat bilgisi programının diğer sosyal bilgileri kapsayan disiplinlerin (tarih, coğrafya) ayrı okutulmasından dolayı sosyal hayatı ilgilendiren konularda yoğunluk teşkil ettiği belirlenmiştir. Bu açıdan değerlendirildiği zaman, Türkiye'deki Sosyal Bilgiler ders saati ve süresi artırılabilir. Ayrıca Türkiye'de öğretmen kılavuzu kitaplarının yürürlüğe girmesinde bazı faydalar olabilir.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı Eğitim, Sosyal Bilgiler, Hayat Bilgisi, Program.

Abstract

The purpose of this study is to compare the Turkish 2018 Social Studies Curriculum with the Life Science Curriculum taught in Azerbaijan. In this study, the document review method was used from the qualitative methods. As a data collection tool of the research, Türkiye Social Studies Curriculum and Azerbaijan Life Science Curriculum s and teacher guides were used. Horizontal comparison technique was used in the research. As a result of the research; In the programs of both countries, while there are similarities in terms of values and skills, it has been determined that there are differences in terms of acquitments and competences. Türklsh Social Studies Curriculum (2018) and Azerbaijan Life Studies Curriculum (2013) also show important similarities in terms of goals. It is understood that the goal of "fighting harmful habits" in the Azerbaijan Life Knowledge Education Program was not found in the Turkish Social Studies curriculum. As a result of the comparison of the programs, As a result of the comparison of the programs, it was determined that the Azerbaijani life sciences program focuses on subjects related to social life, as disciplines covering other social studies (history, geography) are taught separately. When evaluated from this point of view, the lesson time and duration of Social Studies in Türkiye can be increased. In addition, there may be some benefits in the implementation of teacher's guide books in Türkiye.

Keywords: Comparative Education, Social Studies, Life Studies, Curriculum.

Received: 07 December 2024 * **Accepted:** 29 December 2024 * **DOI:** https://doi.org/10.29329/jsve.2024.1097.1

¹Bu çalışma, Günay KABAĞLU'un Prof. Dr. İlhan TURAN danışmanlığında "Türkiye Ve Azerbaycan'da Ortaokul Sosyal Bilgiler ve Eş İçerikli Derstlerin Program Bağlamında Karşılaştırılması" isimli yüksek lisans tezinden yararlanarak hazırlanmıştır

* Corresponding author:

İlhan Turan, Assoc. Prof. Dr., Turkish and Social Sciences Education, Recep Tayyip Erdoğan University, Rize, Türkiye.
Email: ilhan.turan@erdogan.edu.tr

GİRİŞ

Eğitim bireylerin daha dünyaya göz açmadan önce henüz anne karnında iken başlayan ve insanın dünyaya gözünü açtığı ilk andan itibaren tüm yaşamı boyunca devam eden bir süreçtir (Duman, 2015). Başka bir tanımla bireylerin zihinsel, bedensel, duygusal ve toplumsal davranışlarını planlanan şekilde değiştirmeyi ve geliştirmeyi, beklenen yeni yetenek ve beceriler kazandırmayı amaçlayan sosyal düzen kurmalarını etkileyen bir süreçler topluluğudur (Akyüz, 2012). Bu değişim ve gelişim oldukça geniş kapsamlı olduğu için bireylerin kendilerine toplumda yer edinmesi ile anlam kazanır.

Öğretim Programı; eğitim kurumları dâhilinde kazandırılmak istenen istendik davranışların veya becerilerin tamamını kapsayan, önceden planlanmış, teşkilatlı çabalar ve etkinlikler düzeneğidir (Demirel, 2011). Eğitim sürecinin olması gerektiği gibi etkili bir şekilde ilerlemesi çoğunlukla öğretim programları ile ilgilidir. Bu süreçte yer alan hedef davranışlar ve amaçların nasıl ve ne şekilde gerçekleştirileceği ve oranı öğretim programları tarafından belirlenmektedir (Özçelik, 2010). Bu süreçler dikkate alınarak öğretim programları, eğitim-öğretim faaliyetinin esas yol haritası denebilir. Öğretim programları, bireyin tüm hayatı boyunca nasıl davranması gerektiğini, ne tarz yol alması gerektiğini, neyi öğrenmesi gerektiğini planlayan bir kılavuzdur (Girgin, 2011). Artık öğrenci merkezli hazırlanan öğretim programları, bireylerin öğrenmesini kalıcı hale getirmesi amacıyla fiziksel olarak da işin içine girerek öğrenciyi, aktif öğrenmeye adapte etmeyi hedeflemektedir (Erdem ve Demirel, 2002). Öğretim programı her ders için ayrı ayrı düzenlenmiş ve planlanmıştır.

Bütün eğitim araçları için olduğu gibi Sosyal Bilgiler öğretim programı öğrencinin, hem bir bireyle hem de toplumla olan ilişkisini amacı, içeriği, öğrenme-öğretme süreci ve tabii ölçme değerlendirme olarak tamamen çerçevelemesi gerekir (Doğanay, 2008). Öğretim sürecinde öğretilen davranışlar, beceriler ve bilgiler bireyin davranışlarında olumlu yönde değişim meydana getirir ise eğitime dönüşür (Akyüz, 2012).

Türkiye'deki sosyal bilgiler ders içeriğinin gerek tarih, gerek coğrafya, gerek vatandaşlık gibi konuları hatta felsefe ve daha birçok dalı içerisinde barındırması ta Cumhuriyet'in ilk döneminden itibaren benzer şekildedir. Vatani gelecek nesillere en az hasarla aktarma düşüncesine bağlı olarak sosyal bilgiler dersinin temel amacı sorumluluklarını bilen, topluma faydalı ve vatansever vatandaş yetiştirmektir. Toplumda yaşayan vatandaşların gereksinimleriyle toplumun beklentileri arasında terazi görevi görmekte, öğrencilere gerekli bilgi, düşünme becerisi, olumlu tutum ve değer eğitimi kazandırma açısından sosyal bilimler önemli vazife taşımaktadır (Oruç ve Ulusoy, 2008). Sosyal bilgiler, dersinin öğretilmek istenen programı, bireyin hayatta karşılaşabileceği sorunlarla baş etmeyi, onlara gerekli ve olumlu dönütler verebilmeyi, yaşanılardan ne gibi ders alması gerektiğini ve sorumluluklarını hatırlatma ve öğretme amacı taşımaktadır (Öztürk, 2012).

Öğretim programının hedefine tam anlamıyla ulaşmış ve ulaşmadığını başka ülkelerin öğretim programıyla karşılaştırarak ortaya çıkarmak mümkündür. Zira doğru bir eğitim felsefesi geliştirmiş olan her ülke, sorumluluklarının farkında olan ve yeteneklerini kullanma gücüne sahip, vatansız, ülkesini düşünen ve geleceği için faydalı işler yapan bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Xəlilov, 2005). Ülkeler bireylerin eğitim seviyesini yükseltmek için sistemlerini sürekli güncellemek ve çağdaş bir şekilde gelişmelerini sağlamak zorundadırlar (Kab, 2012).

Son yıllarda karşılaştırmalı eğitimin eğitim dünyasındaki yeri ve önemi önemli bir ivme kazanmaktadır (Öztürk ve ark. 2013; Türkoğlu 2016). Karşılaştırmalı eğitim; karşılaştırma yapan ülkenin eğitim sistemi ile başka bir ülkenin aynı yaş grubuna uyguladığı eğitim sisteminin artı ve eskilerini, benzerlik ve farklarını belirleme açısından ışık tutacak önemli bir disiplindir. Modern ülkelerin eğitim programları açısından elverişli, ülke menfaatine, toplumsal değerlere ve ahlak kurallarına uygun bir şekilde hazırlanmaktadır (Yıldırım ve Türkoğlu, 2018).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, bilimden sonra teknolojinin hızlı girişi ile gelişme sürecinde ulusal gelişimin gerçek özünü eğitilmiş insan gücü olduğunu algılamış ve eğitim politikalarını bu yönde geliştirmeye çalışmışlardır (Kab, 2012). Eğitim ve hızlı gelişim arasındaki bu doğrusal ilişki, toplumsal kalkınmayı hedef almıştır. Başarma ve gelişme hevesi içinde olan ülkelerin, gelişmiş ülkelerin eğitim sistemlerini inceleme ve karşılaştırma yoluyla kendilerine uygun modeller aramalarına neden olmuştur. Böylece karşılaştırmalı eğitim alanı önem kazanmıştır. Karşılaştırmalı eğitimin temel amacı, eğitim sistemlerinin eksiklerine ve sorunlarına ait bilgiler elde etmek, eğitimde etkili olan unsurların çeşitli ülkelerdeki değişim ve gelişimi inceleyerek eğitim politikasının belirlenmesine yardımcı olabilecek görüşler kazandırabilmedir (Demirel, 2011).

Karşılaştırmalı eğitim yaklaşımı, kültürü ve konumu farklı olan ülkelerin eğitim programı veya sistemlerin gerekli noktalarını belirler ve bu açıdan karşılaştırma yapılarak ortak ve farklı yönleri saptanmasına destek olur (Ergün, 1985). Eğitimin bu yaklaşımı sayesinde ülkelerin eğitim sistemleri ile ilgili bilgiler sağlanabilir, eğitime etki eden faktörlerin belirlenmesi için ülkelerdeki gelişim ve değişim incelenerek yeni bir bakış açısı getirilebilir (Erdoğan, 2003). Karşılaştırmalı eğitim araştırmaları çalışılırken, dikey ve yatay yaklaşım, problem çözme, tanımlayıcı ve açıklayıcı, durum çalışması yaklaşımı, betimleyici ve açıklayıcı yaklaşım gibi birçok yaklaşım kullanılabilir (Yıldırım ve Türkoğlu, 2018). Zira eğitim programları ve eğitimle ilgili reformlar bir ülkenin gelişmişlik düzeyinin göstergesi olabilmektedir.

Türkiye’de çeşitli dönemlerde ayrı ders halinde tarih coğrafya ve vatandaşlık bilgisi dersleri 1997 yılında sosyal bilgiler adı halinde tek bir ders haline dönüştürülmüştür. Azerbaycan’da ise sosyal bilgiler dersinin yerine tarih, coğrafya ve hayat bilgisi dersleri bulunmaktadır. Bu sebepten sosyal bilgiler öğretim programına karşılık Azerbaycan’da eş içerik derslerin tamamı ele alınmıştır

Araştırmanın Problem Durumu ve Önemi

Karşılaştırmalı eğitim, birbirinden farklı ülkelerde, birden fazla eğitim sisteminin benzerlikleri ve farklılıklarını ayırt etmeye yardım eden, benzerlikleri açıklayan farklılıkları ise eğitime katma yolları hakkında olumlu teklifler sunan bir disiplindir (Türkoğlu, 2012). Karşılaştırmalı Eğitim; karşılaştırdığımız ülke ile kendi ülkemizin eğitim sistemindeki olumlu ve olumsuz yönleri keşfederek konuyla ilgili daha ayrıntılı inceleme yapma fırsatı bulunmasına ve olumlu yöne adımlar atılmasına vesile olur (Atik, 2014). Fiziksel ve sosyal yönden gelişmiş, kendini doğru ifade eden, toplumun yararına yönelik istendik davranışlar sergileyen, gelecek açısından umut vaat eden iyi vatandaş yetiştirmek için eğitimde doğru reformlar yapılması gerekmektedir. Bu açıdan öğrenme ve öğretme süreci içerisinde yararlanılan en önemli araçtır öğretim programlarıdır. Öğretim programı hedefleri ile aşılması gereken düşünce beceri, değer ve davranışları öğrencilere aktarmanın en etkili ve önemli yoludur.

Tatlı ve Adıgüzel (2012), Çubukçu ve diğerlerinin (2016), yılında yaptığı çalışmalara bakıldığında en çok karşılaştırma yapılan ülkelerin AB ülkeleri olduğu söylenebilir. Bu sebeplerden dolayı dili ve kültürü ortak, geçmişi ortak olan Türkiye ve Azerbaycan ülke karşılaştırılması yapılması hayat bilgisi bağlamında dikkat çekici bir özellik taşımaktadır.

Alt Problemler

1. 2018 Türkiye sosyal bilgiler dersi öğretim programı ile Azerbaycan 2013 hayat bilgisi öğretim programlarının amaçları açısından benzer ve farklı yönleri nelerdir?
2. 2018 Türkiye Sosyal Bilgiler dersi Öğretim Programı'nda yer alan öğrenme alanları ve 5.6.7. kazanımları ile 2013 Azerbaycan hayat bilgisi programı öğrenme alanları ve 5. 6. 7. Sınıf kazanımlarının benzer ve farklı yönleri nelerdir?
3. 2018 Türkiye Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile 2013 Azerbaycan hayat bilgisi (5. 6. 7. Sınıf) değerler açısından benzer ve farklı yönleri nelerdir?
4. 2018 Türkiye Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile 2013 Azerbaycan hayat bilgisi (5. 6. 7. Sınıf) beceriler açısından benzer ve farklı yönleri nelerdir?
5. 2018 Türkiye Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile 2013 Azerbaycan hayat bilgisi (5. 6. 7. Sınıf) yetkinlikler açısından benzer ve farklı yönleri nelerdir?
6. 2018 Türkiye Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile 2013 Azerbaycan hayat bilgisi (5. 6. 7. Sınıf) ölçme ve değerlendirme ilkeleri açısından benzer ve farklı yönleri nelerdir

Araştırmanın Amacı

Azerbaycan ve Türkiye eğitim sistemini ortak kültürel özden beslenerek oluşturmaktadır. Bu açıdan çalışmanın amacı, soyu ve kültürü ortak olan iki kardeş ülke, (Türkiye ve Azerbaycan) 2018

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve 2013 Hayat Bilgisi) öğretim programlarını amaçlar, öğretim alanı, kazanım, beceri yetkinlikler ve ölçme ve değerlendirme bağlamında karşılaştırılmasını yapmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın bu kısmında araştırmanın yapısına dönük metodolojik bilgilere, araştırmanın yöntemi, veri toplama araçları ve verilerin analiz sürecinde kullanılan tekniklere yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Karşılaştırmalı analiz bağlamında araştırmanın modeli olarak, yatay yaklaşım ön plana çıkarılmıştır. Karşılaştırmalı Eğitim çalışmalarında karşılaştırma yapan araştırmacıların en çok kullandığı yöntem olması ile dikkat çeker. Bu yöntemde, ayrı unsurlar paralel şekilde incelenir. Örneğin Türkiye, ABD Eğitim sistemi gibi (Erdoğan, 2003). Yatay yaklaşım: eğitim sistemlerindeki tüm boyutların ele alınması, değişkenlerin bir araya getirilmesi ve farklılıkların saptanmasıdır (Fatdayev; 2019). Bu çalışmada da yatay yaklaşım kullanılarak iki ülkenin (Azerbaycan ve Türkiye) eğitim programlarında benzerlik ve farklılıklar ortaya çıkarılmıştır. Doküman inceleme bağlamında araştırmanın modeli;

Bu çalışmada, örnekleme dâhil edilen ülke ile nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. Doküman analizi elde edilen verilerin detaylı olarak incelenmesi ile gerçekleştirilir. Nitel araştırma yapan araştırmacılar için doküman etkili bilgi kaynağıdır. Araştırmacılar yaptıkları araştırmalar ile ilgili gerekli kaynakları hem ekonomik açıdan düşünerek hem de vakitten tasarruf ederek doküman inceleme yöntemiyle daha hızlı ve pratik bir şekilde elde edebilirler (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu çalışma konuya uygun olarak literatürün taranması ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Türkiye’de 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim programı ile Azerbaycan’da ise Azerbaycan tarihi, dünya tarihi, coğrafya ve hayat bilgisi öğretim programları ve her sınıf için geçerli olan öğretmen kılavuz kitaplarına ulaşılarak ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Yine çalışmadaki geçerlilik ve güvenilirliği artırmak için çalışmaya dâhil her iki ülkenin eğitim sistemleri ve öğretim programlarına dönük dokümanlar derlenip incelemeye tabi tutulmuştur.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama araçları şu şekilde oluşturulmuştur. Türkiye de 2018 Sosyal bilgiler öğretim programı değerlendirilmiştir. Azerbaycan içinse, (ARTN, ARTİ 2013) kullanılmıştır. Bunun yanında ilgili derslerin Azerbaycan’da ilgili derslerin öğretmen kılavuzlarından yararlanılmıştır. Azerbaycan’a ait öğretim programları ve öğretmen kılavuzları Türkçe’ye çevrilmiş, çeviriler bir uzman tarafından kontrol edilmiş, gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışmada, Türkiye 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın ve Azerbaycan bu Hayat Bilgisi öğretim programının içeriklerinin taraması yapılmıştır. Çalışmada ilk olarak araştırmaya dâhil edilen ülkeler belirlenmiş ve bu ülkelerde sosyal bilgiler öğretim programı ve hayat bilgisi öğretim programları, amaç, kazanım, değer, beceri yetkinlik ve ölçme değerlendirme bazında karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmalar neticesinde Türkiye'deki sosyal Bilgiler programı ile Azerbaycan'daki hayat bilgisi programlarının benzerlik ve farklı yanları ortaya çıkarılmıştır.

Araştırmada, Azerbaycan ve Türkiye'de yürütülen Sosyal Bilgiler içerikli derslerin öğretim programlarının incelenmesi bir nitel araştırma yöntemi olan doküman incelemesi yapılmıştır.

Nitel araştırmanın tanımına bakıldığında zaman, bir konunun oldukça çeşitli yönleriyle ele alınması ve derinleştirerek bilgi edinme amacına dönük olarak yapılan analizleri kapsadığı görülecektir. Bu bağlamda nitel veriler, dünyamızın tüm somut özelliklerini yansıtan gerçekte olan olayların belge ve kaynaklarını, insanların kime ne söyledikleri şeylerin kelimeler, hareketler ve tonlamalar yoluyla kaydedilmesini, davranış gözlemlerini, yazılı belgelerin incelenmesini, görsellerin bir incelemeden geçirilmesini amaçlar (Neuman, 2006, akt Kab 2012). Bu tür araştırmaları yapan kişiler, verileri anlamlandırarak anlaşılır bir hale getirirler (Neuman, 2006, akt Kab 2012). Bu yönü ile nitel araştırmalar, çok geniş bir bakış açısı içerisinde konuları irdelemelerinden ötürü derinlemesine bilgi sağlaması ile tanınırlar (Büyüköztürk, vd 2009).

Bu araştırmada yer alan doküman incelemesi, Türk ve Azerbaycan öğretim programlarının değişik ölçütlerden yararlanarak derinlemesine inceleme, tasnif etme ekseninde izlenen adımlarda kullanılmıştır. Bu yönü ile doküman incelemesi, bir başına bir veri toplama yöntemi gibi düşünüleceği gibi başka veri toplama araçları ile kullanılması söz konusu olabilmektedir (Baş ve Akturan, 2008). Dokümanlara ulaşma, özgün içeriğin kontrolü, dokümanları kavrama, veri analizi ve verinin kullanılması doküman incelemenin önemli adımları ile son bulan bir süreçtir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Araştırma sürecinde Azerbaycan ve Türkiye'de yürürlükte olan sosyal bilgiler ve eş içerik derslerin öğretim programları ile ilgili bütün dokümanlar bir içerik analizi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Başka bir ifade ile dokümanlar detaylıca incelenerek ve ardından yorumlanarak açıklanmıştır.

Baş ve Akturan'a göre (2008; Kab 2012) bu yaklaşım yorumlayıcı içerik analizidir. Böylelikle içerik analizinde asıl amaç, özetlenmiş olan hatta yorumlaması bile yapılan verilerin fark edilmeyen taraflarını açığa çıkarmak olduğu söylenebilir. Verilerin doğrudan kaynağı olan dokümanlardan detaylı betimlemeler yapılarak, içeriğin derinlemesine anlaşılması sağlanmıştır.

Büyüköztük ve ark. (2009) araştırılan konu ile ilgili betimsel bilgilerin oluşturulmasına, bu bilgilerin düzenlenmesine ve de anlaşılır bir hale getirilmesine bunların da örnekler yolu ile desteklenmesine dikkat çekmişlerdir. (Büyüköztürk ve ark. 2009).

Çalışmada kullanılan Türkiye 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programları ve hayat bilgisi programları yukarıda açıklanan ilkeler ve kriterler doğrultusunda incelenmiştir. Daha sonra da ortaya çıkan bulgular kategorileştirilerek yorumlanmış böylelikle de Türkiye ve Azerbaycan programlarındaki benzer ve farklılıklar ortaya konmuştur.

Nitel araştırmada iç güvenilirliğin sağlanması için ikinci bir araştırmacıdan da tasnif için destek sağlamak gerekir. Bu nedenle ikinci araştırmacı da gerekli tasnifleri yapmıştır ve böylelikle iç güvenilirlik sağlanmıştır. Bu işlemler, Miles ve Huberman, 1994, formülü kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Güvenirlik=Uzlaşma/Toplam Uzlaşma Sayısı+Uzlaşmama Sayısı Araştırmacılar tarafından yapılan tasnifte tutarlılık oranı 0,94 olarak bulunmuş olup çalışmanın nitel analiz iç güvenilirlik oranının yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Veri analizinde, Türkiye 2018 sosyal bilgiler programı için tarih, coğrafya ve vatandaşlık konularının ayırt edilmesinde 5 uzman görüşüne başvurulmuştur (üç akademisyen 2 Sosyal bilgiler öğretmeni). Çalışmada, hayat bilgisi bağlamında bir vatandaş olarak yaşama söz konusu olduğundan karşılaştırma için vatandaşlıkla ilgili konular ele alınmıştır. Azerbaycan programlarında ise hayat bilgisi ders programları ve ilgili derslerin kılavuzları araştırmacı tarafından Azeri dilinden Türkçe'ye çevrilmiş ve danışman ile tablolara yerleştirilmiştir. 2018 sosyal bilgiler öğretim programında değerler beceriler, yetkinlikler ve ölçme değerlendirme ilkeleri ayrı başlıklar halinde açık bir şekilde belirtilirken, Azerbaycan hayat bilgisi öğretimi programında bu şekilde yerleştirilmemiştir. Bu nedenle, değerler beceriler, yetkinlikler ve ölçme değerlendirme ilkelerine dönük bulgular, programlar, kazanımlar ve ilgili derslerin öğretmen kılavuzları dikkate alınarak tespit edilmiş ve danışman ile iş birliği içerisinde tablolara yerleştirilmiştir.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde alt amaçlara dönük olarak edilen bulgular ele alınmıştır.

Birinci Alt Probleme İlişkin Elde Edilen Bulgular

Türkiye ve Azerbaycan sosyal bilgiler dersi ve hayat bilgisi dersinin amaçlarının karşılaştırılması Tablo 1 de verilmiştir.

Tablo 1, incelendiğinde Türkiye 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (SBÖP)' da yer alan amaçlar 18 iken bizim değerlendirmemize tarih ile ilgili amaçlarının çıkarılması sebebiyle 13 olarak belirlenmiştir. Azerbaycan 2013 Hayat Bilgisi öğretim Programı (HBÖP)' da yer alan amaçlar 6 olduğu belirlenmiştir. Türkiye SBÖP ve Azerbaycan HBÖP amaçlar açısından karşılaştırıldığında benzerlik ve

farklılıklar vardır. Benzerliklerine örnek; insan haklarına saygı duyan, vatanını milletini seven kültürel ahlaki değerlerine sahip çıkan, doğaya saygılı, bilgiyi her anlamda kullanan, analizler yapan bireyler yetiştirmektir. Farklılıklarına örnek olarak; Azerbaycan HBÖP’ de yer alan “Zararlı alışkanlıkların insan yaşamı için tehlikeli olduğu ve ciddi sonuçları olduğu, verilen belirli örneklerle dayanarak sağlıklı bir yaşam tarzı sürdürdüğü günlük aktivitelerde gösterir” amacı Türkiye SBÖP’ da bir karşılığı bulamamıştır.

Tablo 1. Türkiye 2018 SBÖP’ de ve Azerbaycan 2013 HBÖP’ de yer alan amaçların karşılaştırılması (MEB SBÖP 2018; ARTN, ÜTHK 2013).

Türkiye’de Sosyal Bilgiler Dersinin Genel Amaçları	Azerbaycan’da Okutulan Hayat Bilgisi Dersinin Amaçları
<ol style="list-style-type: none">1. Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır.2. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.3. Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.4. Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.5. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.6. Meslekleri tanır, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanır.7. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.8. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlâki gözetir.9. Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, sosyal bilimlerin temel kavramlarından yararlanır.10. Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşleri sunar.11. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, lâiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye’si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.12. Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.13. İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir.	<ol style="list-style-type: none">1. İlgili yasal ve normatif belgelerde yer alan insan hakları ve belirli tarihsel olayların, olayların, gerçeklerin özgürlüklerine ilişkin hükümlerin özü, edebî eserler örneğinde kendisinin ve başkalarının haklarına ilişkin yorumlar saygı gösterir;2. Zararlı alışkanlıkların insan yaşamı için tehlikeli olduğu ve ciddi sonuçları olduğu verilen belirli örneklerle dayanarak sağlıklı bir yaşam tarzı sürdürdüğü şeklinde yorumlar günlük aktivitelerde gösterir;3.Can güvenliği kurallarının yazılı ve sözlü bilgisi sunumlarda, eğitim etkinliklerinde gösterir;4.Manevi ve ahlaki konulara adanmış tartışmalarda ve diğer olaylarda ise ilgili sorun, olay ve olaylarla ilgili görüş ve kanaatlerini ifade eder ver gerçekleri esaslarına göre değerlendirerek kişisel konumunu ve tavrını ifade eder;5. Günlük yaşamda ekonomik verimlilik üzerine küçük projeler inşa eder, bunları sunar ve uygular.6. Doğal ve sosyal olgularla ilgili yasaların doğası bu konularda elde ettiği bilgileri o konularla ilgili olarak açıklar diğer konularda aynı içeriğe sahip bilgileri karşılaştırır ve sistematik hale getirir ve genellemeler yapar

İkinci Alt Probleme İlişkin Elde Edilen Bulgular

Tablo 2’ye bakıldığı zaman, Türkiye 2018 Sosyal Bilgiler Programında Öğrenme alanı 7 olduğu görülürken, Azerbaycan 2013 Hayat Bilgisi Öğretim Programlarında, 4 olduğu göze çarpmaktadır. 2018 Sosyal Bilgiler Programında, özellikle Birey ve Toplum”, “Bilim ve Teknoloji”, “Etkin Vatandaşlık” ve “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanlarının adı ve öğrenme alanlarının içeriği bazında Hayat Bilgisi konularına direkt bağlantılar oluşturmaktadır. Azerbaycan öğrenme alanları olan “Doğa ve Biz”, “Birey ve Toplum”, “Sağlık ve Güvenlik” öğrenme alanları arasında da bağlantılar bulunmaktadır. Ancak “Maneviyat” öğrenme alanının Sosyal Bilgilerde karşılığı bulunmamıştır. Çünkü bu öğrenme alanı dini bilgiler içermektedir ve Türkiye’de bu konuda ayrı bir ders verildiği için karşılığı bulunamamıştır. Bununla birlikte doğa ve biz öğrenme alanında yer yer Azerbaycan’da ortaokulda ayrı bir ders olarak okutulan coğrafyaya tekrar temas edildiği görülmektedir.

Türkiye’de sosyal bilgiler öğretimi haftada 5 6 ve 7.nci sınıflarda 3er saat Azerbaycan’da hayat bilgisi bu sınıflarda haftada bir saat olarak okullarda okutulmaktadır.

Tablo 2. Türkiye 2018 SBÖP’ nın öğrenme alanına göre kazanım, süre ve ders saatine ilişkin gösterge kazanım, süre ve ders saatine ilişkin gösterge (MEB, 2018; ARTN, ÜTHK 2013)

Türkiye 2018 SBÖP de yer alan öğrenme alanları	Azerbaycan HBÖP de yer alan öğrenme alanları
1.Birey Ve Toplum	1.Doğa ve biz
2.Kültür Ve Miras	2.Birey ve toplum
3.İnsanlar, Yerler Ve Çevreler	3.Maneviyat
4.Bilim, Teknoloji Ve Toplum	4.Sağlık ve güvenlik
5.Üretim, Dağıtım Ve Tüketim	
6.Etkin Vatandaşlık	
7.Küresel Bağlantılar	

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Elde Edilen Bulgular

Bu alt başlıkta her iki ülkenin programlarında bulunan kazanımlar karşılaştırılmıştır (Tablo 3). SBÖP’ da yer alan “Kültür ve Miras” öğrenme alanı ile Azerbaycan HBÖP’ da tam bir benzerliğe rastlanmamıştır. Bunun sebebi ise ilgili öğrenme alanını ilgilendiren tarih ağırlıklı konuların, Azerbaycan ÖP’ da ayrı başlık adı altında tarih dersi olarak yer aldığı gerekçesi sunulabilir. Azerbaycan’ da tarih konuları ayrı bir ders olarak işlendiği için HBÖP’ da yer almamaktadır. Bu sebepten dolayı karşılaştırmada ilgili kazanımlara yer verilmemiştir SBÖP’ da kazanımların başka 5.6 ve 7 sınıflarda tarih ve coğrafya dersi olmadığından dolayı tarih ve coğrafya konularını içermesi sebebi ile HBÖP’ na nazaran ağırlıklı olduğu belirlenmiştir. Ancak HBÖP’ da yer alan günlük yaşamla ilgili, politika, din, sağlık, çağımızın bağımlılıkları gibi konuların SBÖP’ da karşılığı bulunamamıştır.

Türkiye 2018 SBÖP 5. Sınıf tarih kazanımları ile Azerbaycan 5. Sınıf Hayat Bilgisi 2013 (HBÖP)’ de kazanımların karşılaştırılmasına ilişkin tablo aşağıda verilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Türkiye 2018 SBÖP 5. Sınıf ile Azerbaycan 2013 5. Sınıf HBÖP’ de kazanımların karşılaştırılması (MEB SBÖP 2018; ARTN, ÜTHK, 2013).

Türkiye’de 5. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımları	Azerbaycan’da 5.sınıf Hayat Bilgiler Dersi Kazanımları
1.Birey ve Toplum SB.5.1.1. Sosyal Bilgiler dersinin, Türkiye Cumhuriyeti’nin etkin bir vatandaşı olarak kendi gelişimine katkısını fark eder. SB.5.1.2. Yakın çevresinde yaşanan bir örnekten yola çıkarak bir olayın çok boyutluluğunu açıklar. SB.5.1.3. Sahip olduğu haklarının farkında olan bir birey olarak katıldığı gruplarda aldığı rollerin gerektirdiği görev ve sorumluluklara uygun davranır. SB.5.1.4. Çocuk olarak haklarından yararlanmaya ve bu hakların ihlal edildiği durumlara örnekler verir.	1.Doğa ve biz 1.1. Varlık, doğa ve olayları ile bunların etkileşimi hakkında bilgi ve beceri gösterir. 1.1.1. Nesnelerin, maddenin ve doğal olayların basit bir sınıflandırmasını verir. 1.2. Ekolojik dengenin korunması konusunda bilgi ve beceri gösterir. 1.2.1. Ekolojik çevrenin canlıların yaşamındaki rolünü haklı çıkarır.
2. İnsanlar Yerler Ve çevreler SB.5.3.1. Haritalar üzerinde yaşadığı yer ve çevresinin yeryüzü şekillerini genel olarak açıklar. SB.5.3.2. Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar. SB.5.3.3. Yaşadığı yer ve çevresindeki doğal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerini örnekler verir. SB.5.3.4. Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular. SB.5.3.5. Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.	2. Birey ve toplum. 2.1. Toplumun sosyal özü ve yönetim biçimleri hakkında bilgi ve becerileri gösterir. 2.1.2. Devleti, toplum hayatını düzenleyen tek bir siyasi örgüt olarak açıklar. 2.2. Hukuk kültürünü gösterir. 2.2.1. İnsan hakları örgütlerini ayırt eder. 2.2.2. İnsan hakları örgütleri hakkında toplanan dokümanları inceler. 2.3. Ekonomik bilgi ve becerilerin kazanıldığını gösterir. 2.3.1. Ekonomik kaynaklar ve ekonomik araçlar arasında ayırım yapar.
3. Bilim ve Teknoloji SB.5.4.1. Teknoloji kullanımının sosyalleşme ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisini tartışır. SB.5.4.2. Sanal ortamda ulaştığı bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sorgular. SB.5.4.3. Sanal ortamı kullanırken güvenlik kurallarına uyar. SB.5.4.4. Buluş yapanların ve bilim insanlarının ortak özelliklerini belirler. SB.5.4.5. Yaptığı çalışmalarda bilimsel etiğe uygun davranır.	3. Maneviyat 3.1. İletişim kültürü bilgi ve becerilerini gösterir. 3.1.1. İletişimi ahlaki bir ihtiyaç olarak görür. 3.2. İnsan maneviyatını şekillendiren faktörlere ilişkin bilgi ve becerilerin gösterimini yapar. 3.2.1. Ahlak ve davranışları etkileyen faktörleri ayırt eder. 3.2.2. Ahlaki görevin önemini açıklar. 3.3. Maneviyatın oluşumunda dinin rolüne yer verir. 3.3.1. Dini inançların ortak ve farklı yönlerini karşılaştırır.
Üretim Dağıtım Tüketim SB.5.5.1. Yaşadığı yerin ve çevresinin ekonomik faaliyetlerini analiz eder. SB.5.5.2. Yaşadığı yer ve çevresindeki ekonomik faaliyetlere bağlı olarak gelişen meslekleri tanır. SB.5.5.3. Çevresindeki ekonomik faaliyetlerin, insanların sosyal hayatlarına etkisini analiz eder. SB.5.5.4. Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular. SB.5.5.5. Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar. SB.5.5.6. Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır.	4. Sağlık ve güvenlik 4.1. Sağlıklı yaşam tarzı bilgi ve becerilerini gösterir. 4.1.1. Sağlığın ruhsal, fiziksel ve duygusal yönleri arasında ayırım yapar. 4.2. Evde ve halka açık yerlerde güvenli davranış kuralları bilgisi ve becerileri gösterir. 4.2.1. Evde ve halka açık yerlerde meydana gelebilecek tehlikeli ve hoş olmayan durumlar açıklar. 4.2.2. Yol işaretleri ve trafik kurallarının önemini açıklar. 4.3. Acil müdahale bilgi ve becerilerini gösterir.
5. Etkin Vatandaşlık SB.5.6.1. Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçların karşılanması için hizmet veren kurumları ilişkilendirir.	

SB.5.6.2. Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini açıklar.

SB.5.6.3. Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar.

SB.5.6.4. Millî egemenlik ve bağımsızlık sembollerimizden Bayrağımıza ve İstiklâl Marşına değer verir.

6. Küresel Bağlantılar

SB.5.7.1. Yaşadığı yer ve çevresinin ülkemiz ile diğer ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerdeki rolünü araştırır.

SB.5.7.2. Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini tartışır.

SB.5.7.3. Turizmin uluslararası ilişkilerdeki önemini açıklar.

SB.5.7.4. Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir.

Azerbaycan HBÖP’ da “Maneviyat” öğrenme alanında yer alan dinler ve dini ibadetler ile ilgili kazanımların Türkiye 2018 SBÖP’da karşılığı bulunamamıştır. Çünkü Türkiye Cumhuriyet’i öğretim programında inanç ile ilgili olan konular din dersi kapsamında ayrı bir ders olarak okutulmaktadır. Azerbaycan öğretim programlarında ise böyle bir ders bulunmamaktadır.

6.sınıf SBÖP’da 5.sınıfta olduğu gibi “Birey ve Toplum”, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanlarında yer alan kazanımların, Azerbaycan 6.sınıf HBÖP’ da yer alan Birey ve Toplum”, “Doğa ve Biz” öğrenme alanında yer alan kazanımlar ile büyük ölçüde benzerlik gösterdiği belirlenmiştir. Yine aynı şekilde bu sınıfta da Azerbaycan HBÖP’ da yer alan “Sağlık ve Güvenlik” öğrenme alanında yer alan sağlığımızı ve güvenliğimizi ilgilendiren günlük hayatta yapılması gerekenleri benimsetmeyi amaçlayan kazanımların SBÖP’da karşılığı bulunmamaktadır (Tablo 4).

Tablo 4. Türkiye’de 6. sınıf SBÖP ile Azerbaycan 6. Sınıf HBÖP’ de kazanımların karşılaştırılması

Türkiye’de 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımları	Azerbaycan’da 6. Sınıf Hayat Bilgisi Kazanımları
SB.6.1.1. Sosyal rollerin zaman içerisindeki değişimini inceler.	1. Tabiat ve Biz
SB.6.1.2. Sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder.	1.1. Varlık, doğa ve olaylar hakkındaki bilgi, bunların birbirleriyle etkileşimini ve becerilerini gösterir.
SB.6.1.3. Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklılıklara yönelik ön yargıları sorgular.	1.1.1. Maddelerin özelliklerini iç yapılarıyla ilişkilendirir.
SB.6.1.4. Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılır.	1.2. Ekolojik dengenin korunması konusunda bilgi ve beceri gösterir.
SB.6.1.5. Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur.	1.2.1. İnsanı doğanın bir parçası olarak nitelendirir.
SB.6.3.1. Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar.	2. Birey ve Toplum
SB.6.3.4. Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.	2.2. Hukuk kültürünü gösterir.
SB.6.4.1. Sosyal bilimlerdeki çalışma ve bulgulardan hareketle sosyal bilimlerin toplum hayatına etkisine örnekler verir.	2.2.1. İnsan hakları örgütlerinin faaliyetlerini kısaca açıklar.
SB.6.4.2. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gelecekteki yaşam üzerine etkilerine ilişkin fikirler ileri sürer.	2.2.2. İnsan haklarını koruma kurumlarının faaliyetleri hakkında toplanan bilgiler ve malzemeleri sunar.
SB.6.4.3. Bilimsel araştırma basamaklarını kullanarak araştırma yapar.	2.3. Ekonomik bilgi ve becerilerin kazanıldığını gösterir.
SB.6.4.4. Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur.	2.3.1. Ekonomik gelişmede fiyat, talep ve arzın rolünü açıklar.
SB.6.5.1. Ülkemizin kaynaklarıyla ekonomik faaliyetlerini ilişkilendirilir. Kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamına etkilerini analiz eder.	3. Maneviyat
SB.6.5.3. Türkiye’nin coğrafi özelliklerini dikkate alarak yatırım ve pazarlama proje önerileri hazırlar.	3.1.1. İletişim kültürü bilgi ve becerilerini gösterir.
SB.6.5.4. Vatandaşlık sorumluluğu ve ülke ekonomisine katkısı açısından vergi vermenin gereğini ve önemini savunur.	3.1.1. İletişim kültürünün oluşumuna etki eden faktörleri değerlendirir.
SB.6.5.5. Nitelikli insan gücünün Türkiye ekonomisinin gelişimindeki yerini ve önemini analiz eder.	3.2. İnsan maneviyatını şekillendiren faktörlere ilişkin bilgi ve becerilerin gösterilmesi
SB.6.5.6. İlgi duyduğu mesleklerin gerektirdiği kişilik özelliklerini, becerileri ve eğitim sürecini araştırır.	3.2.1. Ahlaki ve davranışsal normların toplum yaşamındaki rolü ve önemini açıklar.
SB.6.6.1. Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır.	3.2.2. Aile ve sosyal çevredeki ahlaki görevini örneklerle açıklar.
SB.6.6.2. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde yasama, yürütme ve yargı güçleri arasındaki ilişkiyi açıklar.	3.3. Maneviyatın oluşumunda dinin rolüne önem verir.
SB.6.6.3. Yönetimin karar alma sürecini etkileyen unsurları analiz eder.	3.3.1. Dini ibadet ve törenleri karşılaştırır.
SB.6.6.4. Toplumsal hayatımızda demokrasinin önemini açıklar.	4. Sağlık ve güvenlik
	4.1. Sağlıklı yaşam tarzı bilgi ve becerilerini gösterir.
	4.1.1. Sağlıklı bir yaşam tarzının ana koşullarını ayırt eder.
	4.2. Evde ve halka açık yerlerde güvenli davranış kuralları bilgisi ve becerileri gösterir.
	4.2.1. Evde ve halka açık yerlerde güvenli davranış kurallarını ayırt eder.
	4.2.2. Trafik işaretlerinin amacına uygun beceri gösterir.
	4.3. Acil durumlarda ilgili bilgi ve becerileri gösterir.
	4.3.1. Acil durumlarda gerekli davranış kurallarını açıklar.

SB.6.6.5. Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklar.

SB.6.6.6. Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder.

SB.6.7.1. Ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini analiz eder.

SB.6.7.2. Ülkemizin diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini analiz eder.

SB.6.7.3. Ülkemizin sahip olduğu siyasi, askerî, ekonomik ve kültürel özelliklere bağlı olarak uluslararası alanda üstlendiği rolleri analiz eder.

SB.6.7.4. Popüler kültürün, kültürümüz üzerindeki etkilerini sorgular.

Bununla birlikte, Azerbaycan HBÖP' da "Maneviyat" öğrenme alanında yer alan dinler ve dini ibadetler ile ilgili kazanımların Türkiye 2018 SBÖP' da karşılığı bulunamamıştır.

Türkiye'deki 7. Sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler dersi konularını içeren öğretim programları ile Azerbaycan' dakı 7. Sınıflarda okutulan Hayat Bilgisi dersinin öğretim programlarının kazanım boyutundan benzerlik ve farklılıklarına ilişkin tablo aşağıda verilmiştir (Tablo 5). Tablo 7 incelendiğinde Türkiye SBÖP 7 ve Azerbaycan HBÖP 7 "Birey ve Toplum" öğrenme alanındaki kazanımlar açısından birebir benzerlik göstermektedir. Aynı zamanda Azerbaycan HBÖP 'da "Doğa ve Biz" öğrenme alanı ile SBÖP' da yer alan "İnsanlar, Yerler ve Çevreler" öğrenme alanı ile büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. HBÖP' da "Maneviyat" öğrenme alanında iletişim ile ilgili yer alan kazanımların SBÖP' da yer aldığı, yalnız büyük dinleri anlatan kazanımların karşılığının olmadığı belirlenmiştir. HBÖP' da yer Alan "Sağlık ve Güvenlik" öğrenme alanında yer alan günlük hayatta karşılaşılan sağlık sorunları, toplu taşımada oluşacak sorunlar, güvenlik sorunları, evde ve ev dışında güvenli davranış biçimleri ve acil durumlarda bilgi, kontrol ve ilk yardım becerisi gibi kazanımların Türkiye SBÖP' da karşılığı bulunamamıştır

Tablo 5. Türkiye’de 7.Sınıf 2018 SBÖP ile Azerbaycan’da 7.Sınıf 2021 HBÖP’de kazanımların karşılaştırılması (MEB SBÖP 2018; ARTN ÜTHK, 2013).

Türkiye’de 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımları	Azerbaycan’da 7. Sınıf Hayat Bilgisi Kazanımlarının Karşılaştırılması
SB.7.1.1. İletişimi etkileyen tutum ve davranışları analiz ederek kendi tutum ve davranışlarını sorgular.	1. Doğa ve biz
SB.7.1.2. Bireysel ve toplumsal ilişkilerde olumlu iletişim yollarını kullanır.	1.1 Varlık, doğa ve olayların, bunların etkileşimi ve becerileri gösterir.
SB.7.1.3. Medyanın sosyal değişim ve etkileşimdeki rolünü tartışır.	1.1.1. Enerji dönüşümleri, hareket ve etkileşim ile doğal olaylar bağlanır.
SB.7.1.4. İletişim araçlarından yararlanırken haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirir.	1.2 Ekolojik dengenin korunması konusunda bilgi ve beceri gösterir. 1.2.1. İnsan faaliyetlerinin doğa üzerindeki etkisini değerlendirir.
SB.7.3.1. Örnek incelemeler yoluyla geçmişten günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur.	2. Birey ve toplum
SB.7.3.2. Türkiye’de nüfusun dağılımını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye’nin demografik özelliklerini yorumlar.	2.1. Toplumun sosyal özü ve yönetim biçimleri hakkında bilgi ve becerileri gösterir.
SB.7.3.3. Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.	2.1.1. Toplumun yönetim biçimlerini ayırt eder.
SB.7.3.4. Temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması halinde ortaya çıkacak olumsuz durumlara örnekler gösterir.	2.1.2. Devlet idaresinin biçimlerini ayırt eder.
SB.7.4.1. Bilginin korunması, yaygınlaştırılması ve aktarılmasında değişim ve sürekliliği inceler. Yazının icadından günümüze kadar farklı depolama, yaygınlaştırma ve aktarma teknikleri üzerinde kısaca durulur.	2.2. Hukuk kültürünü gösterir. 2.2.1. Hukuki alanları ayırt eder.2.2.2. Normatif yasal belgelere referansla yasal alanlara ilişkin sunumlar hazırlar
SB.7.4.2. Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını tartışır.	2.3. Ekonomik bilgi ve becerilerin kazanıldığını gösterir.2.3.1. Ekonomik süreçlerde emeğin rolünü ve türlerini açıklar.
SB.7.4.3. XV-XX. yüzyıllar arasında Avrupa’da yaşanan gelişmelerin günümüz bilimsel birikiminin oluşmasına etkisini analiz eder.	3. Maneviyat
SB.7.4.4. Özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere katkısını değerlendirir.	3.1. İletişim kültürü bilgi ve becerilerini gösterir.
SB.7.5.1. Üretimde ve yönetimde toprağın önemini geçmişten ve günümüzden örneklerle açıklar.	3.1.1. İletişim kurallarını kullanma becerisini gösterir.
SB.7.5.2. Üretim teknolojisindeki gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayata etkilerini değerlendirir.	3.2. İnsan maneviyatını şekillendiren faktörlere ilişkin bilgi ve becerilerin gösterilmesi yapmak.
SB.7.5.3. Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.	3.2.1. Çeşitli ahlaki nitelikleri örneklerle doğrular.
SB.7.5.4. Tarih boyunca Türklere meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanıtır.	3.2.2. Varlığa ve topluma karşı ahlaki görevine değer verir.
SB.7.5.5. Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni meslekleri dikkate alarak mesleki tercihlerine yönelik planlama yapar.	3.3. Maneviyatın oluşumunda dinin rolüne değer verir.
SB.7.5.6. Dijital teknolojilerin üretim, dağıtım ve tüketim alanında meydana getirdiği değişimleri analiz eder.	3.3.1. Dini ve ahlaki değerlerin kültürlerin oluşumundaki etkisini yorumlar.
SB.7.6.1. Demokrasinin ortaya çıkışını, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamları açıklar.	4. Sağlık ve güvenlik
SB.7.6.2. Atatürk’ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar.	4.1. Sağlıklı yaşam tarzı bilgi ve becerilerini gösterir
SB.7.6.3. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin temel niteliklerini toplumsal hayattaki uygulamalarla ilişkilendirir.	4.1.1. Sağlıklı bir yaşam tarzını belirleyen faktörlerin önemini haklı çıkarır.
	4.2 Evde ve halka açık yerlerde güvenli davranış kuralları bilgisi ve becerileri gösterir.
	4.2.1. Güvenli davranış kurallarına uymamanın sonuçları değerlendirir.
	4.2.2. Toplu taşımada güvenli davranış kurallarına ilişkin becerilerin gösterir.
	4.3. Acil durumlar ile ilgili bilgi ve beceri gösterir.4.3.1. Acil durumlarda ilk yardım sağlar.

SB.7.6.4. Demokrasinin uygulanma süreçlerinde karşılaşılan sorunları analiz eder.

SB.7.7.1. Türkiye'nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlara örnekler verir.

SB.7.7.2. Türkiye'nin ilişkide olduğu ekonomik bölge ve kuruluşları tanıtır.

SB.7.7.3. Çeşitli kültürlere yönelik kalıp yargıları sorgular.

SB.7.7.4. Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir.

3. Alt Probleme ilişkin Bulgular

Bu alt başlık altında ise Türkiye SBÖP' da ve Azerbaycan HBÖP' da yer alan değerler karşılaştırılmıştır. Tablo 6 incelendiğinde, Türkiye SBÖP' de yer alan değerlerin 18, Azerbaycan HBÖP' de bulunma durumu 13 olarak belirlenmiştir. Türkiye SBÖP' de ve Azerbaycan Hayat Bilgisi ÖP' de yer alan değerler, “dürüstlük” , “tasarruf (kanaat)” , “saygı” “Bilimsellik” “adalet” her iki programda da direkt yazılmıştır. Bununla birlikte diğer değerler karşılaştırıldığında birbirine yakın değerlerin her iki programda da yer aldığı görülebilmektedir.

Tablo 6. Türkiye 2018 SBÖP ve Azerbaycan 2013 HBÖP' da yer alan değerlerin karşılaştırılması (MEB SBÖP 2018; ARTN ÜTHK 2013 ve Hayat bilgisi metodik v. 5 2020, Hayat Bilgisi Metodik v.6 2021, Hayat Bilgisi Metodik v.7 2018 [Azerbaycan, 5, 6, 7 sınıf öğretmen kılavuzları].

Türkiye 2018 SBÖP de yer alan değerler	Azerbaycan HBÖP de yer alan değerler
1.Adalet	1. Adalet
2.Aile birliğine önem verme	2. Ahlaki değerler
3.Bağımsızlık	3. Bilimsellik
4.Barış	4. Dürüstlük
5.Bilimsellik	5. Hoşgörü
6.Çalışkanlık	6.İnanç
7.Dayanışma	7. İnsan hakları
8.Duyarlılık	8. Tasarruf
9.Dürüstlük	9. Mükemmellik
10.Estetik	10.olgunluk
11.Eşitlik	11. Sıflık
12.Özgürlük	12.Saygı
13.Saygı	13. Tahammül
14.Sevgi	
15.Sorumluluk	
16.Tasarruf	
17.Vatanseverlik	
18.Yardımsızlık	

4. Alt Probleme ilişkin Bulgular

Tablo 7 incelendiğinde, Türkiye Cumhuriyet'i SBÖP' de yer alan becerilerin 27, Azerbaycan HBÖP' de yer alan becerilerin bulunma durumu 22 olarak belirlenmiştir. 2018 SBÖP' da yer alan , “Araştırma”, “Analiz”, “Girişimcilik”, “Gözlem”, “Hukuk okuryazarlığı”, “İletişim”, “İşbirliği”, “Karar

verme”, “Özdenetim”, “Problem çözme”, “Eleştirel düşünme”, “Empati”, “Sosyal katılım”, “Zaman ve kronolojiyi algılama”, “Yenilikçi düşünme”, “Çevre okuryazarlığı”, “Konum okuryazarlığı” “Zaman ve kronolojiyi algılama” gibi beceriler ile Azerbaycan HBÖP’ da yer alan beceriler arasında yoğun benzerlik gösterdiği görülmektedir. Azerbaycan Hayat Bilgisi Öğretim Programında yer alan “Hayat bilgisi öğrencileri iletişim ve birlikte çalışma gibi becerilerin oluşmasında, bunlarda yargılarda bulunmak, görüşlerini özgürce ifade etmek, haklarını başkalarının haklarını koruma ve savunma alışkanlığının oluşmasında önemli bir role sahiptir” İfadesi öğrencilerin iletişim, işbirlikçi çalışma, yargıda bulunma, görüşünü özgürce ifade etme, kendi ve başkalarının hakkını savunma gibi becerilerin kazandırılmak istendiğinin kanıtıdır. Azerbaycan HBÖP’ da yer alan “Gözlemlenen olaylar, değişimler ve bunlar arasındaki ilişkiler, araştırmak, analiz etmek, sonuçlar çıkarmak, tahminlerde bulunmak, fikir ve isteklerde bulunmak doğru ifade etme becerisi kazanırlar” ifadesi, Gözlem yapar, değişim ve sürekliliği algılar, araştırma, analiz, sonuç çıkarma, tahmin, kendini doğru ifade etme gibi becerilerin bulunduğu kanıtı niteliğindedir.

Tablo 7. Türkiye 2018 SBÖP’ ve Azerbaycan 2013 HBÖP’ da yer alan değerlerin karşılaştırılması (MEB SBÖP 2018; ARTN ÜTHK 2013 ve Hayat bilgisi metodik v. 5 2020, Hayat Bilgisi Metodik v.6 2021, Hayat Bilgisi Metodik v.7 2018 [Azerbaycan 5, 6, 7 sınıf öğretmen kılavuzları].

Türkiye 2018 SBÖP de yer alan beceriler	Azerbaycan 2013 HBÖP de yer alan beceriler
1. Araştırma	1. Ahlaki Eylem
2. Çevre OKuryazarlığı	2. Analiz Etme
3. Değişim Ve Sürekliliği Algılama	3. Araştırma becerisi
4. Dijital Okuryazarlık	4. Birlikte Çalışma
5. Eleştirel Düşünme	5. Ekonomik Düşünme
6. Empati	6. Empati
7. Finansal Okuryazarlık	7. Girişimcilik
9. Gözlem	8. Gözlem Becerisi
10. Harita Okuryazarlığı	9. İletişim Becerisi
11. Hukuk Okuryazarlığı	10. Kendi Haklarını Koruma
12. İletişim	11. Kendini İfade Etme
13. İş birliği	12. Özgürce İfade
14. Kalıp yargı ve ön yargıyı fark etme	13. Sonuç Çıkarma
15. Kanıt Kullanma	14. Sorun Çözme
16. Karar verme	15. Sosyal Katılım
17. Konum Analizi	16. Sağlıklı Yaşam
18. Medya Okuryazarlığı	17. Tablo ve grafik kullanma
19. Mekân Algılama	18. Tahminde bulunma
20. Özdenetim	19. Planlı olma
21. Politik Okuryazarlık	20. Vicdan özgürlüğü
22. Problem Çözme	21. Yargıda bulunmak
23. Sosyal Katılım	22. Yönetme becerisi
24. Tablo, grafik ve diagram çizme ve yorumlama	
25. Türkçeyi doğru ve etkili kullanma	
26. Yenilikçi düşünme	
27. Zamanı ve kronolojiyi algılama	

Beşinci Alt Probleme ilişkin Bulgular

Tablo 8 incelendiğinde Türkiye Cumhuriyeti'ni 2018 SBÖP' de yer alan yetkinlikler 8, Azerbaycan HBÖP' de yer alan yetkinliklerin bulunma durumu ise 11 olarak belirlenmiştir. Yetkinlik kavramı genel olarak bilgi, beceri ve yeteneğin davranışa dönüşerek tamamlanmasıdır. Bir diğer ifadeyle, programda yer alan kazanımları ve öğrenme çıktıları eyleme dönüşen bilgi, beceri ve yetkinliklere göre oluşturulmalıdır. Tablo 8'e bakıldığında, 2018 SBÖP' da yer alan "Matematiksel yetkinlik ve Bilim/teknolojide temel yetkinlik" girişimcilik yetkinlikleri ile önemli benzerlikler bulunmaktadır.

Tablo 8. Türkiye 2018 SBÖP ve Azerbaycan 2013 HBÖP' da yer alan yetkinliklerin karşılaştırılması (MEB SBÖP 2018; ARTN ÜTHK 2013 ve Hayat bilgisi metodik v. 5 2020, Hayat Bilgisi Metodik v.6 2021, Hayat Bilgisi Metodik v.7 2018 [Azerbaycan 5, 6, 7 sınıf öğretmen kılavuzları]).

Türkiye 2018 SBÖP de yer alan Yetkinlikler	Azerbaycan HBÖP de yer alan yetkinlikler
1. Anadilde iletişim	1. Doğal çevrenin değişimi hakkında bilgi sahibi olma
2. Yabancı dilde iletişim	2. Gözlemler, ölçümler, deneyler yapma
3. Matematiksel yetkinlik ve Bilim/teknolojide temel yetkinlik	3. Ekolojik normlara uygun davranma
4. Dijital yetkinlik	4. Sivil Sorumluluk
5. Öğrenmeyi öğrenme	5. Girişimcilik
6. Sosyal ve vatandaşlık ile ilgili yetkinlikler	6. Ulusal ve İnsani Değerleri Benimseme
7. İnsiyatif alma ve girişimcilik	7. İlk Yardım Becerisi
8. Kültürel farkındalık ve ifade	8. İletişim Yeteneği Edinme
	9. Sorunları Ahlaki Çözme Yeteneği
	10. Can güvenliği ile ilgili bilgi sahibi olma
	11. Yasaların Doğasını Bilme

Altıncı Alt Probleme ilişkin Bulgular

Tablo 9 incelendiğinde, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programları ile Azerbaycan'da yer alan Sosyal Bilgiler kapsamındaki hayat bilgisi öğretim programlarının ölçme-değerlendirme boyutuna göre benzerlik ve farklılıklarının özellikleri görülebilir. Ölçme ve değerlendirmenin farklı yönleri mevcuttur. 2015 yılına kadar geleneksel yöntemler ile ölçme ve değerlendirme yapılmakta idi. Geleneksel olarak belirttiğimiz yöntemlerde öğrencinin ölçme ve değerlendirme süreci genellikle ürün ağırlıklı olurken, yapılandırmacı yöntemlerde ise öğrenci başarısının ölçme ve değerlendirilmesi süreç ile ilgili olmaktadır (Gelbal ve Kelecioğlu 2007).

Eğitim-öğretim sürecinde ölçme ve değerlendirme çalışması ile programda hedeflenen amaç davranışların nasıl geliştiği, gerçekleşmeyen kazanımların neler olduğu, hangi konuların iyi anlaşılırken, hangi konuların iyi anlaşılmadığını, öğrenme eksiği olan konuların neler olduğu gibi bilgiler hakkında durum tespiti yapmaktadır. Belirtilen sebepler neticesinde eğitimde ölçme ve değerlendirme eğitim sürecinin vazgeçilmez bir parçasıdır (Kocaoğlu, 2014).

Türkiye SBÖP’ da yer alan temel ilkeler genel olarak verilmiştir. Azerbaycan’da Sosyal Bilgiler kapsamında okutulan hayat bilgisi dahil eş içerikli derslerin ölçme ve değerlendirme ilkeleri hem genel olarak belirtilmiş hem sınıf-sınıf ayrılmış bir şekilde öğretmen kılavuzlarında yer almaktadır. Eş içerik derslerin her birinin sınıflara göre ayrılmış öğretmen kılavuzu ve bu kılavuzda yer alan ölçme ve değerlendirme ilkeleri mevcuttur.

Azerbaycan Sosyal Bilgisi kapsamında okutulan eş içerikli derslerden olan 5. Sınıf Hayat Bilgisi öğretmen kılavuzunda (Memmedova ve arkadaşları, 2018) yer alan ölçme değerlendirme ilkesi “Okul içi değerlendirme teşhis amaçlıdır (ilköğretim düzeyinde değerlendirme biçimlendirici (aktivite değerlendirmesi), gözetleyici (küçük, büyük ve nihai) değerlendirmelerden oluşur”. “Teşhis değerlendirmesi, kendi öğrenme stratejinizi tanımlamanıza yardımcı olur. Kural olarak eğitim kademesinin başında, öğretim yılı, eğitim birimleri, sınıftaki öğrencilerin bilgi ve becerileri ve aynı zamanda öğrenci bir eğitim kurumundan diğerine geçerken, sınıf değiştirirken vb. gerektiğinde bilgi ve becerileri hakkında da bilgi toplamak, öğrenciye bireysel bir yaklaşım sağlamak için yapılır” ilkesinden açıkça anlaşılacağı üzere öğrenci değerlendirmenin süreç gerektirdiğine, hem bilimsel hem eylemsel öğrenmenin sağlanması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Kabul edilen standartların gerçekleştirilmesine yönelik ilerlemeyi izleyen biçimlendirici değerlendirme, eğitimin belirleyici bir bileşeni olan sınıftaki her öğrencinin gelişiminin itici bir faktörü haline gelir.

Tablo 9. Azerbaycan Hayat Bilgisi Öğretim Programına ait ölçme ve değerlendirme ilkeleri (ARTN, ÜTHK, 2013).

-
1. İlgili yasal ve normatif belgelerde yer alan insan hakları ve belirli tarihsel olayların ve gerçeklerin özgürlüklerine ilişkin hükümlerin özü, edebî eserler örneğinde kendisinin ve başkalarının haklarına ilişkin yorumlara saygı gösterir;
 2. Zararlı alışkanlıkların insan yaşamı için tehlikeli olduğu ve ciddi sonuçları olduğunu verdiklerini belirli örneklerle dayanarak sağlıklı bir yaşam tarzı sürdürdüğü şeklinde yorumlar ve günlük aktivitelerde gösterir;
 3. Can güvenliği kurallarının önemini yazılı ve sözlü sunumlarla, eğitim etkinlikleri ile gösterir;
 4. Manevi ve ahlaki konulara adanmış tartışmalarda ve diğer olaylarda ise ilgili sorun, olay ve olgularla ilgili görüş ve kanaatlerini ifade ederek gerçekleri esaslarına göre değerlendirir ve kişisel konumunu ve tavrını ifade eder;
 5. Günlük yaşamda ekonomik verimlilik üzerine küçük projeler inşa eder, bunları sunar ve uygular;
 6. Doğal ve sosyal olgularla ilgili yasaların doğasıyla elde ettiği bilgileri o konularla ilgili şekilde açıklar ve diğer konularda aynı içeriğe sahip bilgileri karşılaştırır, sistematik hale getirir ve genellemeler yapar. Söz konusu içerikleri süreç içerisinde dikkate alarak ölçümler yapılır.
-

Öğretmen, tüm öğrencilerin ilerlemesini bu tür bir izleme yoluyla öğrenme sürecini ayarlamayı yapar ve aynı zamanda başarısız olan öğrencilerin ihtiyaçlarını öğrenerek ek yardım sağlar. Bu değerlendirme derste öğretilir ve öğretmen tarafından içerik standartlarından elde edilen öğrenme hedefleri geliştirilen kriterlere göre okul yılı boyunca düzenli olarak yapılır. Nihai (özetleyici) değerlendirme, öğrencilerin standartlara hâkim olma konusunda kaydettikleri ilerlemeyi değerlendirir. Bu değerlendirme yılı ders veya bölümler sırasında ve ayrıca akademik yılın sonunda değerlendirme standartlarına göre yapılır (Memmedova ve arkadaşları, 2018).

Türkiye SBÖP' da yer alan ölçme ve değerlendirme ilkeleri ile Azerbaycan eş içerik derslerin ölçme ve değerlendirme ilkeleri genel tüm programı değerlendirme amacı taşımaktadır. Türkiye SBÖP' da sadece kuru bilginin yeterli olmadığına, bilginin hedef davranışlara dönüşmesi gerektiğine “ Eğitim sadece “bilme (düşünce)” için değil, “hissetme (duygu)” ve “yapma (eylem)” için de verilir; dolayısıyla sadece bilişsel ölçümler yeterli kabul edilemez” ilkesi örnek olarak gösterilebilir SBÖP, 2018).

Türkiye’de müfredatta yer alan Sosyal Bilgiler öğretim programı incelendiğinde, öğretim programlarının ölçme-değerlendirme boyutunun öğrencilerin bireysel farklılıklarını dikkate alıp öğrencileri çok boyutlu değerlendirmeye tabi tuttuğu görülmektedir (Oran, 2018). SBÖP’ da yer alan “Bireysel farklılıklar gerçeğinden dolayı bütün öğrencileri kapsayan, bütün öğrenciler için genel geçer, tek tip bir ölçme ve değerlendirme yönteminden söz etmek uygun değildir. Öğrencinin akademik gelişimi tek bir yöntemle veya teknikle ölçülüp değerlendirilmez” ölçme ve değerlendirme ilkesi buna kanıt nitindedir (SBÖP, 2018).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu başlık adı altında araştırmadan elde edilen bulgular ışığında sonuçlara, tartışma ve araştırmacılara yönelik önerilere yer verilmiştir.

Her iki ülkenin eğitim tarihinde bağımsızlık yılları önemli dönüm noktası olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’nin 29 Ekim 1923’te kuruluşu ile Azerbaycan Cumhuriyeti’nin 1991’de bağımsızlığını kazanması eğitim sistemlerinde değişime gidilmesi ile sonuçlanmıştır (Çaykesen, 2018)

Türkiye ve Azerbaycan ortaokul kapsamında zorunlu okutulan tüm dersler incelendiği zaman Türkiye’de olan Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi gibi çok disiplinli derslerin Azerbaycan’da tam karşılığının olmadığını ve aksine tek disiplinli yaklaşımın hâkim olması her iki ülkenin eğitim sisteminde dikkat çeken farklılıklardan birisidir.

Türkiye Sosyal Bilgiler dersinde okutulan dersler ile Azerbaycan’da okutulan eş içerik derslerin önemli benzerlikleri dikkat çekmektedir. Türkiye’de sosyal bilgiler dersinin disiplinlerarası yaklaşımla verilmesi nedeni ile konuların sadeleştirilerek ele alındığı görülmektedir. Azerbaycan’ da tarih, coğrafya, hayat bilgisi derslerinin tek disiplinli yaklaşımla hazırlanmasının nedeni ile Sosyal Bilgilere oranla daha fazla içeriğin programlarda yer aldığı dikkat çekmektedir. Azerbaycan tarih, coğrafya ve hayat bilgisi derslerinin Türkiye’deki sosyal bilgiler dersine oranla daha evrensel içeriğe sahip olduğu özellikle Tarih ve Coğrafya öğretim programlarında dünya tarihi, evrensel tarih, evrensel ve yerel coğrafyaya vurgu yapıldığı dikkat çekmektedir (İbrahimoglu 2002; İbrahimoglu ve Şan 2018).

Türkiye’de Osmanlıların son dönemlerinden itibaren okutulan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin 1968 yılında Sosyal Bilgiler adı altında birleştirilmiştir. Onun öncesinde de medreselerde bu tür dersler verilmekteydi. Azerbaycan’da ise bağımsız devletin kurulumu yakın

geçmişte olması sebebiyle eğitim sistemi uzun yıllardan süregelen köklü bir yapıya sahip değildir. Tarih, Coğrafya gibi derslerin tek disiplinli şekilde okutulmaya devam etmektedir. Bununla birlikte, Sosyal Bilgiler Programı tarih coğrafya ve hayat bilgisini içine alan bir ders durumundadır. Bu nedenle sosyal bilgiler de ve Azerbaycan’deki eş içerik derslerde amaçlar bakımından benzerlik olması kaçınılmazdır (Yıldırım, 2006).

Birinci alt probleme ilişkin sonuçlar;

Türkiye 2018 SBÖP ve Azerbaycan HBÖP amaçları açısından karşılaştırıldığında, insan haklarına saygı duyan, vatanını milletini seven kültürel ahlaki değerlerine sahip çıkan, doğaya saygılı, bilgiyi her anlamda kullanan, analizler yapan bireyler yetiştirmek amaçları gibi amaçları yönünden benzerlik taşıdığı söylenebilir. Ancak, Azerbaycan HBÖP’de yer alan “Zararlı alışkanlıkların insan yaşamı için tehlikeli olduğu ve ciddi sonuçları olduğu, verilen belirli örneklerle dayanarak sağlıklı bir yaşam tarzı sürdürdüğü günlük aktivitelerde gösterir” amacı Türkiye SBÖP’de bir karşılığı bulamamış ve farklılık teşkil ettiği anlaşılmıştır.

İkinci alt probleme ilişkin sonuçlar;

Her iki ülke bu açıdan benzerlik göstermekte ancak “Maneviyat” ve “Sağlık ve Güvenlik” öğrenme alanlarının farklı olduğu görülmektedir. “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı ile “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanları Azerbaycan’da Doğa ve biz”, “ birey ve toplum” öğrenme alanlarında benzerlik bulunmaktadır. Türkiye SBÖA “Kültür ve Miras” öğrenme alanı ile Azerbaycan “Tarihi Zaman”, “Tarihi Mekân” ve “Devlet” öğrenme alanları yoğun benzerlik göstermektedir. “Birey ve Toplum”, “Bilim ve Teknoloji”, “Etkin Vatandaşlık” ve “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanları içerik olarak Hayat Bilgisi “Doğa ve Biz”, “Kişi ve Toplum”, “Sağlık ve Güvenlik” öğrenme alanları arasında bağlantı bulunmaktadır. Ancak “Maneviyat” öğrenme alanının Sosyal Bilgilerde karşılığı bulunmamıştır çünkü bu öğrenme alanı dini bilgiler içermektedir ve Türkiye’de bu konuda ayrı bir ders verildiği için karşılığı bulunamamıştır.

7.Sınıf SBÖP’de yer alan kazanımlar ile 7. Sınıf HBÖP’de yer alan kazanımların genel olarak benzerlik gösterdiği belirlenmiştir. 7. Sınıf HBÖP’de yer alan “Maneviyat” öğrenme alanında iletişim ile ilgili yer alan kazanımların 7. Sınıf SBÖP’de yer aldığı, yalnız büyük dinleri anlatan ve karşılaştıran kazanımların karşılığının olmadığı belirlenmiştir. HBÖP’de yer alan “Sağlık ve Güvenlik” öğrenme alanında yer alan günlük hayatta karşılaşılan sağlık sorunları, toplu taşımada oluşacak sorunlar, güvenlik sorunları, evde ve ev dışında güvenli davranış biçimleri ve acil durumlarda bilgi, kontrol ve ilk yardım becerisi gibi kazanımların Türkiye 7. Sınıf SBÖP’de karşılığının olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda; düşünme becerileri gelişmiş, araştıran, teknolojiyi etkili kullanan, dürüst, adil, merhametli, bağımsızlığına önem veren, sorumluluk sahibi, hoşgörülü vatandaşların yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Temel ahlak/karakter eğitimi olarak da görülebilecek bu nitelikler gelişimde olumlu sonuçlar sunacaktır, Sadıgov (2009).

Üçüncü alt probleme ilişkin sonuçlar;

SBÖP’ da yer alan değerler ile Azerbaycan HBÖP’ da yer alan değerlerin yoğun benzerlik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. “Dürüstlük” “tasarruf (kanaat)” , “saygı” gibi değerler ortak değerlere örnek olarak gösterilebilir.

Türkiye SBÖP’ da ve Azerbaycan hayat bilgisi derslerin öğretim programlarında öğrencilere kazandırılmak istenilen beceriler konusunda; Türkiye’de Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarında yer alan beceriler ile Azerbaycan’da programda yer alan Sosyal Bilgiler ile eş içerik derslerin öğretim programlarında öğrencilere aşılacak istenilen beceriler büyük benzerlik gösterdiği anlaşılmıştır (Oran, 2018).

Dördüncü alt probleme ilişkin sonuçlar;

Türkiye SBÖP’ da yer alan becerilerin, Azerbaycan HBÖP’ da yer alan becerileri ile kıyaslandığında benzerlikler yoğun bir şekilde kendini göstermektedir. Bunun yanında özellikle planlı olma, sağlıklı yaşam tahminde bulunma gibi beceriler Türkiye sosyal bilgiler programında bulunmamaktadır. Türkiye SBÖP ile Azerbaycan, Hayat Bilgisi öğretimi beceri bakımından eğitimde zengin öğrenme yaşantıları oluşturmaya dönük beceriler açısından etkili özellikler taşıdığı görülebilir. Hali hazırda hayat bilgisi dersleri bu tür becerileri geliştirmede etkilidir (Aydemir 2023).

Beşinci alt probleme ilişkin sonuçlar;

Yetkinlik kavramı genel olarak bilgi, beceri ve yeteneğin davranışa dönüşerek tamamlanmasıdır. Bir diğer ifadeyle, programda yer alan kazanımları ve öğrenme çıktılarını eyleme dönüşen bilgi, beceri ve yetkinliklere göre oluşturulmalıdır. SBÖP’ da yer alan yetkinlikler ile Azerbaycan hayat bilgisi öğretim programında öğrencilere aşılacak istenilen yetkinlikler konusunda kapsam bakımından farklılıklar gösterdiği anlaşılmıştır (Oran, 2018). 2018 SBÖP’ da yer alan “Matematiksel yetkinlik ve Bilim/teknolojide temel yetkinlik” yetkinliği ile Azerbaycan HBÖP’ da yer alan “Gözlemler, ölçümler, deneyler yapar” yetkinliği kısmen benzerlik göstermektedir. SBÖP’ da yer alan yetkinlikler ile Hayat Bilgisi ÖP’ da yer alan yetkinliklerin tam benzerlik göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Altıncı alt probleme ilişkin sonuçlar;

Araştırmaya dâhil edilen Türkiye SBÖP ve Azerbaycan hayat bilgisi öğretim programları ölçme-değerlendirme boyutunda birbirleriyle karşılaştırıldığında; ölçme ve değerlendirme ilkelerinin benzer ve farklılıkların olduğu görülmektedir. Her iki ülke son öğretim programında yer alan ilgili uygulamalarının bireylerin psikomotor, bilişsel ve duyuşsal becerilerini ölçmeyi amaçladığı görülmektedir. Her iki ölçme işlemi hem eğitim sürecinin başında hem öğretim süreci devam ederken

hem de öğretim sürecinin sonunda yapılacak şekilde mütemadiyen ölçme ve değerlendirme işlemi gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Her iki ülkenin ölçme ve değerlendirme işlemini süreç ve sonuç odaklı olarak elverişli ve anlaşılır şekilde düzenlendiği belirlenmiştir. Aynı zamansa her iki ülkenin programları öz değerlendirme sürecine dikkat ettiği ve yer verdiği belirlenmiştir. Bu açıdan öğrencilerin kendi öğrenme süreçlerini değerlendirerek öz denetim mekanizmasını kuvvetlendirmek amaçlanmıştır (MEB 2018, ARTN ÜTHK, 2013). Bu sonuçtan anlaşılacağı üzere her iki ülke SBÖP’ da yer alan ölçme ve değerlendirme uygulamalarının yapılandırmacı yaklaşım esasında gerçekleştiği belirtilebilir. Türkiye’de SBÖP’da ve Azerbaycan’da hayat bilgisi öğretiminde derslerin ölçme-değerlendirme boyutu göz önünde tutulduğunda, bilimsel içerik taşıdığı, esnek değerlendirme yöntemlerine sahip olduğu uygulanabilir, açık ve net, günlük hayatla ilgili olduğu görülebilmektedir (Oran, 2018). Azerbaycan öğretim programlarında ve öğrenme çıktılarında çocukların fiziksel gelişimine ve sağlığına büyük önem verildiğini ifade ederek vatandaşlık eğitimi bağlamındaki fiziksel beklenti ve aktivitelere benzer şekilde işaret etmiştir (İbrahimoglu, 2018). Yine Azerbaycan HBÖP’ da ölçme ve değerlendirme ilkelerinin daha açık bir şekilde ele alındığı görülmektedir.

Azerbaycan hayat bilgisi programının diğer sosyal bilgileri kapsayan disiplinlerin (tarih, coğrafya) ayrı okutulmasından dolayı sosyal hayatı ilgilendiren konularda yoğunluk teşkil ettiği belirlenmiştir.

Bu araştırmada dikkat çeken noktalardan biri de Türkiye’de öğretmen kılavuzları derslerde kaldırılırken, Azerbaycan programlarında var olması ve sınıflara göre daha detaylı ölçme değerlendirme sürecini içermesidir. Öğretmenlere öğretim her aşamasında yapması gerekenler tek tek izah edilmiş ve nasıl öğretim süreci geçirmesi gerektiği, o süreci nasıl değerlendirmesi örneklerle sunulmuştur. MEB öğretmen kılavuz kitapları 2018-2019 Öğretim Yılından itibaren kaldırılmıştır. Bununla birlikte Ateş ve Acele (2021) de yapmış olduğu araştırmada Türkçe öğretmenlerin yarısının kılavuz kitap istediklerini %9’ nun kaldırılması gerektiğini %41’ nin ise farketmez dediğini belirterek öğretmen kılavuzu isteyen öğretmenlerin kılavuz olmadığı zaman öğretimde bazı sıkıntıların oluştuğunu belirtmiştir. Buna benzer bir sonuçta Karabacak ve Turan (2008) tarafından sosyal bilgiler öğretmenleri üzerinde yapılan araştırmada elde edilmiş ve sosyal bilgiler öğretmenleri öğretmen kılavuz %67 oranında rehberlik edici özelliğe sahip olduğunu açıklamışlardır. Öğretmen kılavuzu kitaplarının (Metodik Vesait) öğretmenlere yol gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

ÖNERİLER

1. Türkiye 2018 Sosyal Bilgiler Programı (SBÖP) ile 2013 Azerbaycan Hayat Bilgisi Programı derslerin öğretim programları (HBÖP) amaçlar açısından yoğun olarak benzerlik göstermektedir. Ancak Azerbaycan HBÖP’ da yer alan “Zararlı alışkanlıkların insan yaşamı için tehlikeli olduğu ve ciddi sonuçları olduğu, verilen belirli örneklere dayanarak sağlıklı bir yaşam tarzı sürdürdüğü günlük aktivitelerde gösterir” amacının Türkiye SBÖP’ da bir

karşılığı bulamamış ve farklılık teşkil ettiği anlaşılmıştır. Bu amacın SBÖP' a eklenmesi önerilebilir.

2. Her iki ülkenin Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve hayat bilgisi programları saat ve süre açısından karşılaştırıldığında Azerbaycan'daki tarih, coğrafya ve hayat bilgisi konuları ayrı dersler halinde okutulmakta ve daha fazla saate yayılmaktadır. Türkiye'de Sosyal bilgiler derslerinin önemli bir kısmı tarih ve coğrafya derslerine ayrıldığından dolayı hayat bilgisine dönük konuların öğretimi yeterli olmamaktadır. Bu açıdan değerlendirildiği zaman, Türkiye'deki Sosyal Bilgiler kazanım sayısı, ders saati ve süresi artırılabilir. Türkiye sosyal bilgiler programına dönük bu konuda akademik çalışmalar yapılabilir.
3. Türkiye' deki SBÖP' da değer, beceri ve yetkinliklerin düzenli bir şekilde tablo ya da alt başlıklar halinde bulunduğu buna karşılık Azerbaycan hayat bilgisi programında böyle bir düzen olmadığı ve metin içerisine serpiştirildiği belirlenmiştir. Bu sebepten, Azerbaycan hayat bilgisi öğretim programlarında değer, beceri ve yetkinliklerin daha düzenli ve dikkat çekici bir şekilde sunulması önerilebilir.
4. Azerbaycan'da hayat bilgisi de dahil derslerin öğretmen kılavuzu bulunmaktadır. Buna karşılık Türkiye'de sosyal bilgiler öğretmen kılavuzuna dönük yapılan araştırmalarda öğretmenler, kılavuzun rehberlik gücüne dikkat çekmektedir. Bu konu ile ilgili biraz daha araştırma yapıp sosyal bilgilerde öğretmen kılavuzunun kullanılıp kullanılmamasına karar verilebilir.

KAYNAKÇA

- Acele, M. ve Ateş, M. (2021). Öğretmen Kılavuz Kitaplarının Kaldırılmasının Türkçe Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Türkiyat Mecmuası*, 31(2), 533-553.
- Adıgüzel, O.C. ve Tatlı, S. (2012). Türkiye'deki lisansüstü karşılaştırmalı eğitim tezlerinin çok boyutlu bir incelemesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 143-150.
- Akyüz, Y. (2012). *Türk Eğitim Tarihi* İstanbul: Pegem Akademi, s.2. 23.Baskı
- Atik, S. ve Aykaç, N. (2017). 2009 ve 2015 Türkçe öğretim programlarının eğitim programı öğeleri açısından değerlendirilmesi. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 586-607.
- ARTN ÜTHK (2013). Azərbycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Azərbycan Respublikası Təhsil Problemləri İnstitutu Azərbycan Respublikasının Ümumtəhsil Məktəbləri Üçün Həyat Bilgisi Fənni Üzrə Təhsil Proqramı (Kurikulumu) (I-IX Siniflər) Bakı-
https://www.arti.edu.az/nodupload/editor/files/18_%20H%C9%99yat%20bilgisi-kurikulum.pdf 4 Haziran 2024 Tarihinde elde edilmiştir.
- Baş, T. Akturan, U. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Büyüköztürk, Ş. Kılıç, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi
- Çaykesen, M. (2018) Türkiye ve Azerbaycan'da Ortaokul 7. Sınıf Düzeylerinde Coğrafya Müfredatlarının Karşılaştırılması” (Yayın No: 531253) [Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi].
- Çubukçu, Z. Yılmaz, Y. B. ve İnci, T. (2016). Karşılaştırmalı eğitim programları araştırma eğilimlerinin belirlenmesi – bir içerik analizi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(1), 446—468.
- Demirel, Ö. (2011). *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, 16. Baskı, Ankara, Pegem A.
- Doğanay, A. (2008). Çağdaş Sosyal Bilgiler Anlayışı Işığında Yeni Sosyal Bilgiler Programının Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 77-96.
- Dönmez C, Yazıcı K. (2006). Sosyal bilgilerde öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerinin geliştirilmesinde metin yapısına bağlı olarak kullanılabilecek strateji ve teknikler”. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 137-154
- Duman, B. (2015). *Eğitim ve öğretimle ilgili temel kavramlar*. Duman, B. (Ed.), Öğretim ilke ve yöntemleri içinde (s.2-54). Ankara: Anı
- Erdem, E. ve Demirel, Ö. (2002). Program Geliştirmede Yapılandırmacılık Yaklaşımı. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 81-87
- Erdoğan, İ. (2003). Karşılaştırmalı Eğitim: Çağdaş Eğitim Sistemleri (5 b.). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Ergün, M. (1985). *Karşılaştırmalı eğitim*. Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Fatdayev, N. (2019). *Azerbaycan ve Türkiyede sınıf öğretmeni yetiştirme programlarının karşılaştırılması* (Yayın No: 548539) [Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi].
- Gelbal, S., & Kelecioğlu, H. (2007). Öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme yöntemleri hakkındaki yeterlik algıları ve karşılaştıkları sorunlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(33), 135-145.
- Girgin, Y. (2011). Cumhuriyet Dönemi (1929-1930, 1949,1981) Ortaokul Türkçe Öğretimi Programlarının İçerik, Genel ve Özel Amaçlarıyla Karşılaştırmalı Gelişim Düzeyi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (1), 11-26.
- İbrahimoğlu, Z. ve Şan, S. (2018). “Azerbaycan Öğretim Programlarının Vatandaşlık Eğitimi Açısından İncelenmesi”. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (37), 70-78.
- İbrahimova, S. (2002),” *Azerbaycan ve Türkiye’de Uygulanan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Karşılaştırılması*” (Yayın No: 111215) [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi].
- Kab, İ. (2012). “Türkiye’deki Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Almanya’daki Tarih, Coğrafya Ve Vatandaşlık Eğitimi Ders Kitaplarıyla Karşılaştırılması” (Yayın No: 320401) [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi].
- Mammadov, J. (2008). *Bağımsızlık sonrası Azerbaycan eğitim sistemindeki değişim ve gelişmeler* (Yayın No: 261838) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi].
- MEB, (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programları*, Web: <http://mufredat.meb.gov.tr/>

- Metin, B. Uygun, K. Oran, M.(2017). Ortaokul Sosyal Bilgiler ve Eşdeğer Derslerin Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan'daki Öğretim Programlarının Yapı Yönünden Karşılaştırılması, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(4), 619 - 642,
- Oruç, Ş. ve Ulusoy, K. (2008). "Sosyal Bilgiler Alanında Yapılan Tez Çalışmaları". *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26: 121-132.
- Oran, M. (2018). *Ortaokul sosyal bilgiler ve Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programlarının Azerbaycan ve Türkmenistandaki eşdeğer derslerin öğretim programlarıyla karşılaştırılması*. (Yayın No: 498754) [Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi].
- Özçelik, D. A. (2010). *Eğitim programları ve öğretim* (3. Baskı). Ankara: Pegem
- Öztürk, C. (2012). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Öztürk, T. ve Öztürk, F. Z. (2013). Kanada (Ontario) Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Bu Programın Türkiye Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile Karşılaştırılması. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (14), 485-514.
- Sadıgov, İ. (2009). *Azerbaycan ve Türkiye'de ortaöğretim coğrafya eğitim ve öğretiminin müfredatlar, metotlar ve kullanılan araç gereçler açısından değerlendirilmesi* (Doktora Tezi). (Yayın No. 250885) [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi].
- Tatlı, S. ve Adıgüzel, O. C. (2012). Türkiye'deki Lisansüstü Karşılaştırmalı Eğitim Tezlerinin Çok Boyutlu Bir İncelemesi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (1), 143-150.
- Turan İ, Karabacak N. (2008) "Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitaplarının Öğretimdeki Yansımaları", *Milli Eğitim*, 177, 138-152,
- Türkoğlu, A. (2012). *Karşılaştırmalı eğitim nedir*. Songül Aynal (Ed.) Karşılaştırmalı eğitim yansımaları içinde (ss. 1-22). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Türkoğlu, A. (2016). *Karşılaştırmalı Eğitim Dünya Ülkelerinden Örneklerle*. Ankara: Anı vurgu yap
- Kerimova B., Mehdiyeva G., Şahmuradov G. (2023). *Ümumtəhsil Məktəblərinin 6-Ci Sınıfı Üçün Fənni Üzrə Hayat Bilgisi Dərsliyinin Metodik Vəsaiti*
<https://www.trims.edu.az/noduploads/book/quot-hayat-bilgisi-quot-fanni-uzra-6-ci-sinif-ucun-metodik-vasait-1634715498-838.pdf> web adresinden 15 Haziran 2024 tarihinde edinilmiştir.
- Məmmədova N Mahmudova K. Bəhrəməova S. (2023). *Ümumtəhsil Məktəblərinin 5-Ci Sınıfı Üçün Heyat Bilgisi Fənni Üzrə Dərsliyinin Metodik Vəsaiti*.
<https://www.trims.edu.az/noduploads/book/quot-hayat-bilgisi-quot-fanni-uzra-5-ci-sinif-ucun-metodik-vasait-1599325276-614.pdf> web adresinden 15 Haziran 2024 tarihinde edinilmiştir
- Məmmədova N Mahmudova K. Bəhrəməova S.(2023). *Ümumtəhsil Məktəblərinin 7-Ci Sınıfı Üçün Fənni Üzrə Hayat Bilgisi Dərsliyinin Metodik Vəsaiti*
<https://www.trims.edu.az/noduploads/book/quot-hayat-bilgisi-quot-fanni-uzra-5-ci-sinif-ucun-metodik-vasait-1599325276-614.pdf> web adresinden 15 Haziran 2024 tarihinde edinilmiştir
- Xəlilov, S. (2005). *Təhsil, təlim, tərbiyə*. Bakı: Azərbaycan Universiteti Nəşriyyatı.
<http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=6411&pno=2&zoom=2>

- Yıldırım, A. Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (7. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, C. ve Türkoğlu, A. (2018). Karşılaştırmalı eğitim yansımaları: “on yıl sonra”. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 5(1), 31-45.